

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

fragmentu ogrodzenia, elementów domu pogrzebowego i macew na cmentarzu
żydowskim przy ul. Młyńskiej w Oleśnie

Autor opracowania: Agnieszka Bułka

mgr inż. Agnieszka Bułka
dyplomowany konserwator zabytków
ul. Chłopskiego 15, 48-303 Nysa
upr.: dyplom nr 109576/2013

Nysa, 2023

Program prac konserwatorskich chroniony prawem autorskim

Spis treści:

1. Identyfikacja obiektu 3
2. Dane dotyczące konserwacji 3
3. Dane ogólne 3
4. Historia obiektu 4
5. Stan zachowania i przyczyny zniszczeń 4
6. Cel i założenia konserwatorskie 5
7. Program prac konserwatorskich 6
8. **Dokumentacja fotograficzna 7**

1. Identyfikacja obiektu:

Rodzaj:	forma architektoniczna – cmentarz
Materiał:	cegła, kamień, drewno, zaprawy betonowe, zaprawy wapienne
Czas powstania:	1814 r.
Adres:	ul. Młyńska 50, 46-300 Olesno
Nr rejestru zabytków:	427/88 z dnia 27.05.1988

2. Dane dotyczące konserwacji:

Obiekt:	fragment ogrodzenia, fragment gzymsu, okna, obróbki blacharskie domu pogrzebowego, macewy na cmentarzu żydowskim w Oleśnie
Adres:	ul. Młyńska 50, 46-300 Olesno
Właściciel:	Gmina Olesno
Użytkownik:	j/w
Program prac:	AG-Art Konserwacja Zabytków Agnieszka Bułka, ul. Chłopickiego 15, 48-303 Nysa, agnieszkabulka@wp.pl

3. Dane ogólne:

3.1. Podstawa opracowania:

Program opracowano na zlecenie Gminy Olesno, ul. Pieloka 21, 46-300 Olesno. Niniejszy program prac konserwatorskich obejmować będzie wybrane elementy cmentarza żydowskiego położonego przy ul. Młyńskiej 50 w Oleśnie zgodnie z zaleceniami WUOZ w Oplu z dnia 04.10.2022 r. oraz wytycznymi Komisji Rabinicznej. Program opracowano na podstawie rozpoznania obiektu w terenie i dokumentacji fotograficznej.

3.2. Przedmiot opracowania:

Przedmiotem opracowania jest „Program prac konserwatorskich fragmentu ogrodzenia, elementów domu pogrzebowego i macew na cmentarzu żydowskim przy ul. Młyńskiej w Oleśnie” z opisem i oceną stanu zachowania obiektu, z podaniem zakresu prac i proponowanych materiałów. Załącznikiem do części opisowej programu jest dokumentacja fotograficzna.

4. Historia obiektu:

Spółeczność żydowska pojawiła się w Oleśnie w XV w. Jednak z uwagi na uwarunkowania polityczne XVI i XVII w. społeczność ta miała ograniczony lub całkowity zakaz przebywania na terenie ziem pruskich. Dopiero edykt cesarski z 1713 r. nadał Żydom prawo stałego pobytu w miastach Śląska. W 1812 r. zgodnie z rozporządzeniem władz, Żydzi zostali zrównani z pozostałymi mieszkańcami Królestwa Pruskiego. Sytuacja ta przyczyniła się do powstania gminy żydowskiej i oleski Kahał wznosił synagogę w 1814 r. jak również tego samego roku założono cmentarz. W 1868 r. na terenie cmentarza wybudowano dom pogrzebowy (Tahara) i całość ogrodzono ceglany murem zastępując wcześniejsze kamienne ogrodzenie.

5. Opis formy:

Cmentarz położony w zachodniej części miasta na płaskim terenie wznoszącym się ponad doliną rzeczki Stobrawy. Założony na planie prostokąta o wymiarach 72x39 m. Zajmuje powierzchnię ok. 0,5 ha. Na jego terenie zachowało się ok. 200 nagrobków wykonanych z granitu, piaskowca, marmuru czy imitacji kamienia – terazzo posiadających dekoracje i inskrypcje w języku hebrajskim i niemieckim. Starsze nagrobki posiadają napisy wykute w j. hebrajskim (p. XIX w.), późniejsze inskrypcje wykonane były w j. hebrajskim, niemieckim lub tylko w j. niemieckim (k. XIX i p. XXw).

Dom pogrzebowy zbudowany z cegły z dwuspadowym dachem. Ściana szczytowa zwieńczona oknem o Ø 100 cm z motywem gwiazdy Dawida. Od strony południowej umieszczone w ścianie dwa prostokątne okna zakończone łukowo o wym. 270 x125 cm. Z przodu i z tyłu budynku dwa duże wejścia z drewnianymi, przesuwными bramami. Wnętrze Tahary puste, otynkowane z betonową posadzką. W lewym rogu znajduje się misa służąca do ablucji. Całość ogrodzona murem ceglany, ażurowym z kamienną podmurówką, zwieńczony dwuspadowym ceglany dachem.

6. Stan zachowania i przyczyny zniszczeń:

Główną przyczyną zniszczeń obiektu są czynniki atmosferyczne (opady, mróz, wiatr), biologiczne (mchy), i mechaniczne. Zaliczyć tu można również akty wandalizmu.

Dom pogrzebowy:

Obiekt zachowany w dość dobrym stanie. Lico cegły i spoinowanie ogólnie zachowane zadowolająco choć na powierzchni ścian budynku widoczne ubytki cegły i spoinowania. W szczycie elewacji frontowej – na gzymsie i zwieńczeniu pilastra widoczne ubytki i poluzowania cegieł (fot. 1 i 2). Elewacja południowa z nielicznymi ubytkami cegły i uszkodzeniami jej lica. Strefa cokołowa zawilgocona - miejscami ubytki cegieł. Orynnowanie jest nieszczelne z licznymi dziurami na całej długości (fot. 3). Parapety okienne porażone mchem (fot. 4). Widoczne ubytki spoinowania przy oknach (fot. 5).

Okna szczelne, brak ubytków szyb. Widoczne natomiast ubytki kitu wokół szyb w konstrukcji okien (fot. 6). Z czasem ubytki kitu spowodują wypadanie szyb. Farba na powierzchni drewna uległa prawie w całości wypłukaniu (fot. 7). Odslonięte drewno narażone jest na permanentne działanie niszczących czynników powodując jego osłabienie.

Elewacja zachodnia zachowana dość dobrze. Nieliczne ubytki cegieł, miejscami brak spoinowania, które uległo wypłukaniu. Strefa cokołowa porażona mchem. Rury spustowe skorodowane i nieszczelne (fot. 8).

Elewacja północna zachowana w gorszym stanie niż pozostałe ściany budynku. Widoczny ślad dobudówki i zamurowany otwór drzwiowy z użyciem zaprawy cementowej. W górnej części ściany, na 1/3 powierzchni spoinowanie jest wypłukane (fot. 9). Przy ścianie, w miejscu zamurowanych drzwi składowana jest cegła (fot.10). W tym miejscu ściana jest zawilgocona. W wyniku opadów (deszcz, śnieg) strefa ta narażona jest na silne zawilgocenia i wolne odparowanie wilgoci z powierzchni ściany w porównaniu do pozostałych ścian. W wyniku czego zawilgocenie widoczne jest również od środka budynku (fot. 11). W prawym narożniku, za rurą spustową liczne ubytki cegły. Obok widoczne napisy powstałe na skutek aktu wandalizmu. Strefa cokołowa miejscami porażona mchem i zawilgocona z powodu nieszczelnych rur spustowych (fot.8).

Ogrodzenie:

Stan zachowania muru otaczającego cmentarz jest zły. W pół-zach narożniku ogrodzenia doszło do rozerwania wiązania wskutek upadku drzewa z sąsiedniej działki, co spowodowało znaczną wyrwę w murze. Wyrwę okoliczni mieszkańcy uzupełnili odzyskanymi cegłami na luźno bez zaprawy(fot. 12). Od strony zachodniej brak ogrodzenia prawie na całej długości (fot. 13.). Zachowane jedynie przęsła w narożnikach. Zachowane fragmenty posiadają liczne ubytki cegły (fot. 14.). Kamienna podmurówka zniszczona, porośnięta trawą i samosiejkami (fot. 15).

Macewy:

Stan zachowania macew jest zróżnicowany(fot. 16). Po większości płyt nagrobnych pozostały postumenty. Płyty nagrobne zostały rozgrabione, zniszczone lub w całości powalone. Cześć ocalałych nagrobków zebranych z terenu cmentarza ułożono w pobliżu domu pogrzebowego (fot. 17).

Postumenty na terenie cmentarza są zabrudzone, z licznymi ubytkami w strukturze kamienia czy zaprawy (fot. 18). Powierzchnia pokryta mchem i/lub bluszczem w części lub na całej powierzchni (fot. 19). Większość macew jest pochylona lub przewrócona. Te przewrócone są w części połamane - wiele wrosło już w grunt (fot. 21). Powierzchnia macew jest zabrudzona, pokryta patyną zwłaszcza tych wykonanych z piaskowca. Ponadto porośnięte są mchem, nieliczne też bluszczem(fot. 20). Miejscami inskrypcje wykonane na płytach utraciły czytelność.

7. Cel i założenia konserwatorskie:

Celem prac konserwatorskich jest zabezpieczenie omawianych obiektów przed dalszą destrukcją aby zachować ich wartość zabytkową i historyczną dla przyszłych pokoleń.

Zakłada się odtworzenie i wzmocnienie konstrukcji muru oraz zahamowanie procesów niszczenia w obrębie domu pogrzebowego poprzez konsolidację luźnych cegieł, wymianę orywnowania i uszczelnienie okien.

Zakłada się również konserwację zachowawczą macew zgodnie z wytycznymi Komisji Rabinicznej w tym zakresie.

8. Program prac:

Przed przystąpieniem do prac, w trakcie prac i po ich zakończeniu należy prowadzić dokumentację fotograficzną stanu zachowania obiektów i prowadzonych prac.

Dom pogrzebowy - gzyms i zwieńczenie pilastra po prawej stronie elewacji frontowej:

1. Oczyszczyć powierzchnię ściany wodą metodą strumieniową (np. myjką wysokociśnieniową marki Karcher).
2. Zdezynfekować oczyszczoną powierzchnię (np. 2% r-rem Lichenicydy lub Biotinu R).
1. Do wbudowania cegieł użyć zaprawy piaskowo-wapiennej ręcznie robionej lub gotowej zaprawy o odpowiednich parametrach fizyko-chemicznych i kolorystyce zbliżonej do oryginału.
2. Uzupełnienia ubytków w cegle wykonać z użyciem zaprawy ręcznie robionej lub gotowej zaprawy barwionej w masie z zachowaniem parametrów i faktury zbliżonej do oryginału (np. Optosan NSR – Optolith).
3. Ubytki cegieł uzupełnić cegłą pozyskaną z otoczenia obiektu. W przypadku braku takich cegieł ubytki zastąpić cegłą o tych samych wymiarach i parametrach fizyko-chemicznych zbliżonych do oryginału.
4. Spoiny uzupełnić zaprawą mineralną ręcznie robioną lub z wykorzystaniem gotowej zaprawy barwionej w masie o zbliżonych parametrach fizyko-chemicznych do oryginału (np. Optosan Trass Fuge TKF 02). Kolor dobrać in situ po przeprowadzeniu prób.
5. Należy wymienić skorodowane i dziurawe rynny i rury spustowe na nowe z blachy ocynkowanej.

Okna:

1. Ramy okienne oczyścić z pozostałości istniejącej farby mechanicznie i/lub z pomocą środków chemicznych do usuwania powłok malarskich (np. preparatem Scansol).
2. Usunąć luźny, wykruszony kit.
3. Zdezynfekować powierzchnię okien (np. 2% r-rem Lichenicydy lub Biotinu R).
4. Uzupełnić ubytki kitu na styku szyb i szprosów/ram z zastosowaniem kitu zbliżonego do oryginału.
5. Wzmocnić drewnianą konstrukcję okien preparatem np. Paraloid B-72 poprzez kilkukrotne pędzlowanie – stężenie i ilość zabiegów określić w trakcie prób.
6. Uzupełnić brakującą cegłę i spoinowanie wokół okien analogicznie jak w pkt 1-4 dot. domu pogrzebowego.
7. Dwukrotne pomalowanie ram okiennych farbą do zastosowań zewnętrznych w kolorze identycznym jak istniejący. Kolorystyka wg wzornika Baumit Life – nr 0391 (umbra palona).

Ogrodzienie - fragment uszkodzonego muru w płn-zach narożniku (dwa przęsła):

1. Rozebrać luźne cegły z przęsła i słupków z zachowaniem pozyskanego materiału. Cegły należy zinwentaryzować i/lub oznaczyć by ponownie analogicznie wbudować je w odtwarzany mur.
2. Posprzątać i nieznacznie wyrównać teren wzdłuż kamiennej podmurówki po obu stronach ogrodzenia.
3. Usunąć wrastającą roślinność.

4. Oczyszczyć powierzchnię kamiennej podmurówki i pozostałych elementów ceglanych metodą strumieniową (np. myjka wysokociśnieniowa marki Karcher).
5. Zdezynfekować oczyszczoną powierzchnię (np. 2 % r-r Lichenicydy lub Biotinu R).
6. W miejscach ewentualnego osłabienia partii cegieł wykonać zabiegi wzmacniające strukturalnie (np. preparatem KSE 300 firmy Remmers).
7. Uzupełnić kamienną podmurówkę w zakresie brakujących elementów kamiennych i spoinowania. Ubytki należy uzupełnić kamieniem tego samego rodzaju co oryginał. Spoinowanie należy wykonać z zastosowaniem zaprawy piaskowo-wapiennej ręcznie robionej lub gotowej z zachowaniem parametrów fizyko-chemicznych zbliżonych do oryginału.
8. Odtworzyć przęsła i słupki w formie odpowiadającej oryginalnym, zachowanym elementom ogrodzenia. W tym celu należy użyć cegły pozyskanej z rozbiórki. W razie niewystarczającej ilości cegieł potrzebnych do wmurowania można wykorzystać cegłę zgromadzoną w otoczeniu zgodną co do wymiarów i parametrów fizyko-chemicznych do oryginału.
9. Do spoinowania użyć zaprawy mineralnej ręcznie robionej lub z wykorzystaniem gotowej zaprawy barwionej w masie o odpowiednich parametrach fizyko-chemicznych i kolorystyce zbliżonej do oryginału (np. Optosan Trass-Fuge TKF-02).

Macewy:

Wszystkie prace przy macewach (nagrobkach) i zachowanych postumentach należy wykonać in situ w zachowanych pozycjach. Nie należy odkopywać, podnosić czy ponownie ustawiać znajdujących się na cmentarzu płyt nagrobnych, które uległy przewróceniu, zarosnięciu czy też wchłonięciu w ziemię – zgodnie z wytycznymi Komisji Rabinicznej. Program obejmuje ok. 170 sztuk postumentów i macew, na powierzchni których znajdują się znaczne nawarstwienia mchu i bluszczu.

1. Usunąć mechanicznie narośla z mchu z powierzchni kamieni za pomocą narzędzi np. szczotek, szpachelek – z pominięciem szczotek drucianych.
2. Usunąć mechanicznie wici bluszczu z powierzchni kamieni z zachowaniem ostrożności – macki gałązek bluszczu mocno przrastają do powierzchni, na której bytują. Nieuważne odrywanie może uszkodzić strukturę kamienia.
3. Oczyszczenie powierzchni kamieni metodą strumieniową (woda pod ciśnieniem 50-140 bar) lub parownicą (wytwornica pary np. DE 4002 firmy Karcher).
4. Dezynfekcja oczyszczonej powierzchni kamieni preparatem biobójczym (np. 2 % r-r Lichenicydy lub Biotin R).
5. Wzmocnienie struktury osłabionych i osypujących się partii kamienia preparatami:
  - piaskowiec i sztuczny kamień (terazzo) – preparatem krzemooorganicznym na bazie tetraetoksyilanu np. KSE 300 firmy Remmers,
  - granit, marmur – roztworem żywicy akrylowej np. Paraloid B-72 w toluenie (dobór stężenia i ilość zabiegów określić w trakcie prób).

Dokumentacja fotograficzna

Fot. 1. Ubytki cegły w pasie gzymsu na ścianie frontowej.

Fot. 2. Ubytki cegły w obrębie pilastra na ścianie frontowej.

Fot. 3. Nieszczelne orynnowanie.

Fot. 4. Parapety pokryte mchem i zawilgocenie przyziemia.

Fot. 5. Ubytki w cegle i spoinie wokół okien.

Fot. 6. Ubytki kitu wokół szyb i ram okien.

Fot. 7. Wypłukana farba i jej pozostałości na powierzchni okien.

Fot. 8. Północno – zachodni narożnik budynku Tahary.

Fot. 9. Widoczny ślad po dobudówce, wtórnych drzwiach i wypłukana spoina w górnej partii ściany.

Fot. 10. Gromadzona cegła bezpośrednio przy ścianie.

Fot. 11. Zawilgocenia ściany wewnątrz budynku.

Fot. 12. Wyrwa po upadku drzewa zaplombowana na luzno bez zaprawy.

Fot. 13. Brak ogrodzenia od strony zachodniej.

Fot. 14. Zniszczenia występujące na ogrodzeniu – np. ubytki zadaszania słupków.

Fot. 15. Kamienna podmurówka zniszczona, porośnięta trawą i samosiejkami.

Fot. 16. Ogólny stan zachowania macew.

Fot. 17. Część zebranych i ułożonych macew w pobliżu domu pogrzebowego.

Fot. 18. Uszkodzenia i zabrudzenia na powierzchni kamienia.

Fot. 19. Postumenty porośnięte mchem i/lub bluszczem.

Fot. 20. Nagrobki porośnięte mchem i/lub bluszczem.

Fot. 21. Połamane płyty macew lub wrosnięte w grunt.

Fot. 22. Zabrudzenia i zniszczenia na powierzchni płyty z piaskowca wraz z zatarciem inskrypcji.